

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА УМОВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Дахнова О.Є., к.е.н., доцент

Матросова І.В., магістрант

Харківський інститут фінансів

Київського національного торговельно-економічного університету

Анотація: У статті визначено роль місцевих бюджетів у бюджетній системі України; розглянуто питання щодо вдосконалення механізму впровадження принципів бюджетної децентралізації на рівні органів місцевого самоврядування. Підкреслено важливість формування стабільної бази формування доходів місцевих бюджетів як головного чинника забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів України. Проаналізовано результати створення ОТГ та їх вплив на формування власних доходів місцевих бюджетів; досліджено перші позитивні результати від створення ОТГ у сфері зростання частки власних надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів. Обґрунтовано доцільність продовження реформи міжбюджетних відносин та децентралізації бюджетної системи країни в цілому. Подано досвід зарубіжних країн у сфері формування місцевих бюджетів, проаналізовано роль неподаткових надходжень у структурі місцевих бюджетів провідних країн світу.

Надано аналіз показників структури доходів бюджету у процесі їх планування на прикладі зведеного бюджету Харківської області. Виявлено тенденцію до зростання основних показників доходів зведеного бюджету Харківської області за 2014-2016 роки. Вказано, що в структурі державних трансфертів, що надійшли до зведеного бюджету області, основну частку посідали субвенції на виконання соціальних функцій місцевих органів влади. Зазначено, що видатки зведеного бюджету Харківської області були переважно спрямовані на соціальне забезпечення населення регіону.

Запропоновано заходи щодо вдосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів як основи фінансової стабільності розвитку економіки України за умов проведення бюджетної децентралізації. Наголошено на необхідності підвищення якості контролю за використанням дохідної частини місцевих бюджетів з боку держави та органів місцевого самоврядування. Надано загальні пропозиції щодо розробки сучасної системи заходів зі стабілізації надходжень до місцевих бюджетів. Зроблено висновок щодо необхідності забезпечення ефективної взаємодії на рівні державних та місцевих органів влади у сфері міжбюджетних відносин.

Ключові слова: бюджетна система, місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів, бюджетна децентралізація, міжбюджетні трансферти, міжбюджетні відносини, ОТГ (об'єднані територіальні громади), власні надходження місцевих бюджетів, субвенції.

THE LOCAL BUDGETS AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE CIRCUMSTANCES OF THE BUDGET DECENTRALIZATION

Olena Dakhnova, PhD in Economics, Associate Professor

Iryna Matrosova, Student

Kharkiv Institute of Finance

of Kyiv National University of Trade and Economics

Summary: The role of the local budgets in the financial system of Ukraine is defined; the issue of the improving of the mechanism of the implementation of the fiscal decentralization's principles on the local's self-government structures level is considered in the article. The reasonable importance of the creating of the stable basis of the forming of the local budgets as a main factor of the social-economic development of the regions of Ukraine is underlined. The results of the local's self-government structures creation and their influence on the formation of the own incomes of the local budgets are analyzed; the first positive results of the creation of the LSGS by the increasing of the own incomes part of local budget's structure are researched. The reasonable necessity of the continuation of the intergovernmental fiscal relation's and decentralization reforms of the budget system of the country in general is grounded. The foreign countries experience in the sphere of the forming of the local budgets is given; the role of the untaxed incomes part in the local budget's structure of the world leading countries is analyzed.

The analysis of the main indicators of the local budget's structure in the process of the planning by the example of the consolidate local budget of the Kharkov region is given. The positive trend of the increasing of the main indicators of

the consolidate local budget of the Kharkov region by the period of 2014-2016 has been observed. It is underlined, that in the intergovernmental transfers structure's the first place was taken by the subsidies on the implementation of the social functions of the local governments. It is marked, that the main part of the expenses of the consolidate local budget of the Kharkov region was mostly used for the social welfare of the population of the region.

The main measures of the improving of the mechanism of the formation of the local budget's incomes as the basis of the financial stability of the economy of Ukraine under the circumstances of the budget decentralization are proposed. The reasonable necessity of the strengthen of the control's quality by the using of the incomes part of the local budgets by the local governments is marked.

The main propositions in the sphere of the creating of the modern system of the measures by the local budgets incomes stabilizations are given.

The general conclusion by the reasonable necessity of the effective cooperation's of the state government and local governments in the intergovernmental fiscal relation's sphere is drawn.

Key words: *budget system, local budgets, the incomes of the local budgets, budget decentralization, inter-governmental transfers, intergovernmental fiscal relations, LSGS (local self-government structures).*

Постановка проблеми. Проведення реформи бюджетної системи України на рівні органів місцевого самоврядування передбачає створення міцної бази фінансових надходжень до місцевих бюджетів. Виконання поставлених перед органами місцевого самоврядування завдань потребує вдосконалення механізму міжбюджетних відносин, ефективного перерозподілу фінансових коштів та контролю з боку держави за їх цільовим використанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми формування дохідної частини місцевих бюджетів зробили, зокрема, наступні вчені: Т.Г. Бондарук [1], О.П. Кириленко [2], Н.В. Корень [3], Н.В. Кузьминчук [4], І.О. Луніна [5], К.В. Павлюк [6], Т.І. Єфименко [7] та ін.

У роботах цих вчених висвітлено різні аспекти проблеми вдосконалення міжбюджетних відносин, стабілізації державних фінансів та формування доходів місцевих бюджетів за умов бюджетної децентралізації. Проте, питання щодо підвищення ролі місцевих бюджетів у формуванні стабільних фінансових ресурсів на рівні регіонів, які є наразі актуальними, вимагають проведення подальшого дослідження.

Невирішені складові загальної проблеми. Наразі в Україні відбувається децентралізація міжбюджетних відносин. Проте місцеві бюджети залишаються фінансово слабкими та залежать від фінансової підтримки органів державної влади. Органи місцевого самоврядування мають недостатні повноваження у частині формування доходів місцевих бюджетів. Дохідна база формування місцевих бюджетів залишається досить обмеженою. Водночас у Державному бюджеті України не завжди вистачає достатнього обсягу фінансових ресурсів для виконання зобов'язань з фінансування делегованих повноважень на рівні органів місцевого самоврядування.

Отже, проблема забезпечення стабільності фінансової системи України в умовах проведення децентралізації та надання більш широких повноважень органам місцевого самоврядування щодо формування доходів місцевих бюджетів є наразі актуальною.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення ролі місцевих бюджетів у фінансовій системі України, аналіз формування дохідної частини місцевих бюджетів за умов децентралізації, дослідження структури доходів зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки та подальше обґрунтування напрямів вдосконалення міжбюджетних відносин з урахуванням досвіду зарубіжних країн світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна самостійність регіонів у формуванні сучасної інфраструктури та забезпечення належного рівня надання соціальних послуг населенню значною мірою обумовлено обсягом фінансових ресурсів місцевих бюджетів. За останні роки відбулись суттєві зміни у формуванні механізму наповнення дохідної частини місцевих бюджетів.

Ці зміни пов'язані з розширенням прав та повноважень органів місцевого самоврядування у сфері міжбюджетних відносин та збільшення обсягу інвестиційних ресурсів, що надходять до місцевих бюджетів. Але практична реалізація поставлених завдань виявила низку невирішених проблем, пов'язаних із забезпеченням самостійності місцевих бюджетів. У цьому контексті важливим напрямом вдосконалення бюджетної системи України є створення та впровадження ефективної моделі дохідної частини місцевих бюджетів.

Саме з метою забезпечення відповідного взаємозв'язку між державним та регіональним рівнем управління фінансовими ресурсами та дієвого контролю за цільовим використанням бюджетних коштів в Україні було запроваджено проведення реформи адміністративно-територіальної системи влади, зокрема, у сфері місцевих бюджетів.

Реформою бюджетної системи та розвитку децентралізації передбачено створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) у регіонах з метою розширення функцій та повноважень місцевих органів влади.

Інтерес територіальних громад у розвитку є важливою умовою виходу України з економічної кризи. Підвищення зацікавленості місцевих громад у створенні робочих місць, залученні інвестицій, розширення джерел надходжень фінансових коштів до місцевих бюджетів водночас зі скороченням витрат підготує економіку країни до зростання.

З 1 січня 2016 року створені на той час 159 об'єднаних територіальних громад отримали прямі бюджетні розрахунки та відтепер мають змогу напямую отримувати медичні й освітні субвенції та базові дотації.

Державним бюджетом України у 2016 році було передбачено субвенцію у розмірі 1 млрд. грн. для подальшого розвитку інфраструктури ОТГ. Ці кошти будуть розподілені в залежності від площі сільської території та чисельності сільських жителів: чим більша кількість сільських жителів та площа сільської території, тим більш буде обсяг субвенцій для ОТГ [3].

Останнім часом вже отримано перші позитивні результати від створення ОТГ, що призвели до зростання власних надходжень об'єднаних територіальних громад у порівнянні з іншими рівнями місцевого самоврядування регіонів.

Так, станом на січень-серпень 2017 року надходження власних доходів місцевих бюджетів створених 366 ОТГ зросли в 1,9 рази та склали 5,5 млрд. грн. Поряд з цим наявною була також позитивна тенденція до зростання обсягу надходжень до загального фонду усіх місцевих бюджетів України (без урахування міжбюджетних трансфертів), які за 8 місяців 2017 року склали 120,7 млрд. грн., що на 30,8% більше у порівнянні з аналогічним періодом 2016 року [8].

Таким чином, слід зробити висновок про наявність певних змін у підвищенні власної бази фінансових органів місцевого самоврядування унаслідок проведення реформи міжбюджетних відносин та зростання рівня самостійності регіональних органів влади у формуванні доходів місцевих бюджетів [8].

Наразі в Україні відбувається процес децентралізації бюджетної системи, який спрямовано на надання більшої самостійності у формуванні місцевих бюджетів на рівні органів місцевого самоврядування. Але питання фінансового забезпечення дохідної частини місцевих бюджетів для задоволення соціально-економічних потреб населення регіонів країни залишається невирішеним.

Сучасна інтеграція України до ЄС передбачає поглиблене вивчення законодавства та досвіду європейських країн у сфері формування та використання коштів місцевих бюджетів. Досвід зарубіжних країн свідчить, що бюджетна система будь-якої країни ґрунтується на економічних та юридичних нормах та організаційно залежить від форми державного устрою країни.

Центральною ланкою фінансів органів місцевого самоврядування є місцеві бюджети, що формуються на території адміністративних одиниць, що зазвичай мають виборчі (представницькі) органи управління. Формування кожно-

го місцевого бюджету зумовлено необхідністю фінансового забезпечення реалізації повноважень органів місцевого самоврядування. Дохідна частина місцевих бюджетів зарубіжних країн формуються за рахунок податкових та неподаткових надходжень. Податкові бюджетні надходження (до яких належать доходи від податків, зборів, інших обов'язкових платежів) є основою доходів місцевих бюджетів.

Неподаткові надходження наразі відіграють значно меншу роль у формуванні доходів місцевих бюджетів порівняно з податковими надходженнями. Неподаткові надходження місцевих бюджетів зарубіжних країн змінюються у середньому у діапазоні 10%– 30%. Наприклад, у доходах місцевих бюджетів Бельгії неподаткові надходження перевищують 30%, у доходах муніципалітетів США – 27%, Швеції – 15%, Норвегії – 14,5%, Австрії та Великої Британії – 14%. Одним з основних джерел формування доходів та фінансування видатків місцевих бюджетів є також міжбюджетні трансферти: гранти, державні дотації, субвенції та субсидії, запозичення [9].

Аналіз зарубіжного досвіду розвинених країн світу щодо формування та використання доходів місцевих бюджетів довів доцільність запровадження в Україні практики надання більш широкого кола прав та повноважень у сфері місцевих фінансів органам місцевого самоврядування з метою забезпечення стабільного обсягу надходжень до дохідної бази місцевих бюджетів.

З метою оцінки результатів реформи децентралізації міжбюджетних відносин, було проведено аналіз дохідної частини місцевого бюджету на прикладі зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки.

Проведений аналіз структури доходів на прикладі зведеного бюджету Харківської області свідчить про наявність суттєвої фінансової залежності місцевих бюджетів від обсягів міжбюджетних трансфертів, що надаються органам місцевої влади з Державного бюджету України.

Під час проведення аналізу сфери бюджетного регулювання доцільно приділити увагу показникам структури доходів бюджету у процесі їх планування. Тому розглянемо планові показники дохідної частини зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки. Результати проведеного аналізу планових показників доходів зведеного бюджету Харківської області надано в табл. 1.

Таблиця 1 – Планові показники доходів зведеного бюджету Харківської області 2014–2016 роках.

Види доходів, млн. грн.	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+,-)	
				2016 р. від 2014 р.	2016 р. від 2015 р.
Податкові надходження	5048,5	6298,2	8580,3	3531,8	2282,1
Неподаткові надходження	114,6	243,2	263,6	149,0	20,4
Доходи від операцій з капіталом	0,1	4,2	56,5	56,4	52,3
Цільові фонди	2110,7	843,2	1317,4	-793,3	474,2
Разом	7274,0	7388,8	10217,8	2943,8	2829,0
Трансферти	7842,4	10652,6	11597,7	3755,3	944,4
Разом із трансфертами	15116,4	18041,3	21846,5	6730,1	3805,2

Аналіз даних, наведених у табл.1, довів, що для планових показників станом на 2016 рік характерною була тенденція до зростання усіх видів показників дохідної частини зведеного бюджету області, окрім показника «цільові фонди».

Відносно структури державних трансфертів, що надійшли до зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки, слід зазначити, що найбільшу частку з них посідали трансферти у формі субвенцій спрямованих на забезпечення виконання соціальних функцій місцевих органів влади.

Видатки зведеного бюджету Харківської області за функціональною класифікацією у 2014–2016 роках характеризувались стійкою тенденцією до зростання. Обсяги видатків зведеного бюджету області на соціальну сферу, соціальний захист та соціальне забезпечення населення у 2016 році у порівнянні з 2014 роком збільшились у два рази, а на житлово-комунальне господарство – більш ніж утричі, що свідчить про переважно соціальну спрямованість зведеного бюджету Харківської області.

Загальний обсяг доходів зведеного бюджету Харківської області на 2017 рік затверджено у розмірі 10033,9 млн. грн., в тому числі загальний фонд зведеного бюджету заплановано у сумі 9635,3 млн. грн. (96,03%); спеціальний фонд – 398,6 млн. грн. (3,97%). Бюджет розвитку заплановано у сумі 613,6 тис. грн., що складає 0,15% від обсягу спеціального фонду зведеного бюджету області.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу основних показників зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки, можна зробити наступні висновки:

1) була наявною тенденція до збільшення номінального обсягу доходів зведеного бюджету Харківської області на 29,3%;

2) простежувалась залежність зведеного бюджету Харківської області від обсягу трансфертів з Державного бюджету України: частка міжбюджетних трансфертів в структурі загальних надходжень зведеного бюджету становила приблизно 54,7%;

3) основними джерелами надходжень до зведеного бюджету області були податкові надходження (близько 80% загального обсягу доходів), що за період 2014–2016 років зросли з 5042,5 млн. грн. до 8580,3 млн. грн., тобто на 3531,8 млн. грн., або на 41,15%;

4) головним джерелом податкових надходжень до зведеного бюджету Харківської області за аналізованій період були надходження від стягнення податку на доходи фізичних осіб (ПДФО): у 2016 році вони склали 5579,2 млн. грн., або 65% усіх податкових надходжень. Позитивним моментом є значне збільшення обсягу місцевих податків та зборів у структурі податкових надходжень зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки: з 5365,7 млн. грн. до 8725,3 млн. грн.

Отже, місцеві бюджети займають важливе місце у структурі бюджетної системи України та є важливим джерелом формування фінансових ресурсів на рівні регіонів країни.

За умов проведення бюджетної децентралізації в регіонах України спостерігається розширення прав та повноважень органів місцевого самоврядування у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів, що підтверджено результатами аналізу на прикладі зведеного бюджету Харківської області за 2014–2016 роки.

Висновок. Забезпечення вдосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів як основи фінансової стабільності розвитку економіки України в умовах бюджетної децентралізації передбачає реалізацію наступних заходів:

1) чітке законодавче закріплення бюджетних повноважень та відповідальності органів місцевої влади у сфері формування дохідної частини місцевих бюджетів;

2) створення чіткого механізму формування дохідної частини місцевих бюджетів на основі об'єктивної оцінки їх податкового потенціалу;

3) використання стабільної системи базових показників та нормативних розрахунків на рівні держави та регіонів;

- 4) підвищення якості контролю за використанням дохідної частини місцевих бюджетів з боку держави та органів місцевого самоврядування;
- 5) розширення джерел доходів місцевих бюджетів.

Таким чином, подальша бюджетна децентралізація та забезпечення ефективності міжбюджетних відносин передбачає розширення прав місцевих органів влади, зміцнення їх бюджетної самостійності та визначення рівня відповідальності.

Вдосконалення чинного законодавства України у бюджетній сфері сприятиме збільшенню самостійності місцевих органів влади у формуванні місцевих бюджетів та зростанні їх доходів. Вирішенню проблеми формування та використання дохідної частини місцевих бюджетів слід надати більше уваги з боку держави для забезпечення стабільного економічного розвитку регіонів та підвищення рівня соціального захисту населення країни.

Перелік посилань:

1. Бондарук Т.Г. Роль міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів місцевих бюджетів України / Т.Г. Бондарук, І.О. Мельничук // *Статистика України*. – 2015. – №4. – С. 46–52.
2. Кириленко О.П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні / О.П. Кириленко // *Фінанси України*. – 2017. – №8. – С. 80–94.
3. Корень Н.В. Міжбюджетні відносини в умовах бюджетної децентралізації в Україні / Н.В. Корень // *Статистика України*. – 2016. – № 1. – С. 27–31.
4. Кузьминчук Н.В. Аналіз видів міжбюджетних трансфертів щодо вирішення регіональних проблем формування бюджетів / Н.В. Кузьминчук, О.Г. Зима // *Проблеми економіки*. – 2013. – №4. – С. 198–205.
5. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [І.О. Луніна, О.П. Кириленко, А.В. Лучка та ін.]; за ред. І.О. Луніної; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – Київ: Ін-т екон. та прогнозув., 2010. – 320 с.
6. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України: [моногр.] / К.В. Павлюк. – Київ: НДФІ, 2006. – 584 с.
7. Єфименко Т.І. Фіскальний простір і стабілізація державних фінансів / Т.І. Єфименко // *Фінанси України*. – 2017. – №9. – С. 7–28.
8. Міністерство регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України. Децентралізація дає можливості. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua>
9. Панасюк Л.В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду / Л.В. Панасюк // *Економіка та держава*. – 2009. – №1. – С. 46–50.

Стаття надійшла: 25.12.2017 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

Рецензент: д.е.н., проф. Іванілов О.С.

УДК 338.4
JEL D2, M0, M2

ДІАГНОСТИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Петрацак О.О., к.е.н.

Мельник В.В.

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича

Анотація. Підприємства малого бізнесу є однією із рушійних сил економічного розвитку, ефективним засобом структурної перебудови, подолання диспропорцій на окремих сегментах ринку, активізації інноваційної діяльності, розвитку конкуренції, утворення нових робочих місць.

Метою дослідження є визначення соціально-економічного становища малого підприємництва Чернівецької області, вплив на стан регіону з метою формування у подальшому на цій основі рекомендацій щодо перспективного розвитку підприємництва в регіоні, формування механізму активізації розвитку підприємництва. Предметом дослідження є обґрунтування перспективних напрямів, які забезпечать розвиток малого підприємництва Чернівецької області.